

В края на рецензията искам да поставя въпроса за някои чисто езикови недолжности на автора на книгата. Учудва ме това негово желание на някои места да пише цветисто. Известно е, че има критици с красив слог — слог, който те повлича, защеметява те и ти забравяш да следиш мисълта. У тебе остава опиянението от багри и звуци, от сравнения и съпоставки, от образи и асоциации. В съзнанието ти се изгражда едно видение, обхваща те настроение, което като че ли ти помага по-добре да почувствуваш автора, за когото става дума. Други пишат по-отривисто, по-графично, като сполучливо избягват подводните рифове на несполучливите сравнения и асоциации. Ал. Спиридонов е за мен от този тип критици. Но в книгата си за Талев той е попрекалял с опитите си да бъде божем по-четивен. Така например твърде често срещаме у него глагола извайвам. Според критика писателят непрекъснато „извайва“ нещо. Даже и за отрицателните герои той пише, че били „извайани“. Известно, че глаголят носи не само информация, но и съдържа някакво отношение към образа, предмета, картината. В други случаи Ал. Спиридонов малко нехайно е употребил изрази, които напразно биха претендирали да бъдат оригинални. Той казва, че Талев „иззидал тухла по тухла... един свой хармоничен творчески свят“. За него Султана е „като боен кон, облечен в традиционалистични доспехи“; „Д. Талев като че ли е една от първите ластовички от голяма величина“ — твърдение, което и орнитолозите не биха могли да изкажат. За да подчертае силата на Талевото въображение, критикът пояснява, че епическият талант на писателя в част III на „Самуил“ бил излязъл „извън коритото на творческия замисъл“ и т. н.

Нима да се спирам и на други подобни езикови несполуки, за да не изпаднам в дребнавост. Поставих въпроса за езика на критика, защото напоследък се чувства една немара в това отношение един фалшив стремеж към образотворчество в критиката, което само затлачва мисълта и обръква и без това недотам ориентирания читател.

Книгата на Ал. Спиридонов за Димитър Талев прибавя нови штрихи към образа на писателя. Тя разкрива и много от най-добрите страни на нейния автор, темперамента му на критик и умението му да почувствува и разкрие богатствата и своеобразието на един голям художествен свят. След тази книга Д. Талев ни става по-близък, по-ясен, по-разбран. Направена е още една крачка към разкриването на неговата загадка.

Любомир Стаматов

Известният румънски историк проф. Константин Велики има един траен и обикнат предмет в научните си интереси — България. В дългогодишната му научноизследователска дейност нашата страна присъствува много-многократно в културната и политическата си история. На неговото раздвояващо се между точния подход и белетристичната форма перо се дължи подчертан приносният момент в историческия ракурс на известните Браилски бунтове (Браилските бунтове. С., 1968), към които той се върна още веднъж под формата на документален разказ (Под знамето на свободата С., 1976); изследванията за д-р Никола Пиколо и Георги Пешаков (Д-р Никола С. Пиколо във Влашко. С., 1968 и „Un poète „slavo-roumain“ Georges Pesakov, in „Romanoslavica“, XVI, București, 1968); изяснява отношенията на видни румънски личности и политически дейци към българските емигранти („Atitudinea lui Mihail Kogălniceanu, a unor autorități românești din porfurile dunărene și a maselor populare în timpul trecerii cetei lui Hristo Botev, in „Romanoslavica“, IV. București, 1960; C. A. Rosetti și Comunitatea bulgară, București, 1965), каквито са Михаил Когăлничану и К. А. Росети; разглеждане на освободителните борби на българската емиграция на широкия фон на румънското национално движение (Румънското национално движение и освободителните борби на българската емиграция (1750—1870). С. 1973), а и десетки още разпръснати статии в румънската и българската преса. Към тях миналата година К. Велики прибави книгата си „La Roumanie et le mouvement révolutionnaire bulgare de libération nationale, (1850—1878), Editura Academiei republicii Socialiste România. București, 1979. В началото на 1980 се появи и книгата му „România și renașterea Bulgară, Editura „științifică și enciclopedică. București, 1980.

Посочените трудове на румънския историк безспорно имат отношение и към въпроса за „Румъния и Българското възраждане“, който е предмет на най-новия му труд, защото той не би могъл да се появи без всичко предшествуващо го. Отделните моменти от революционната дейност на българската емиграция в Румъния, на които К. Велики се е спирал досега, както и погледът върху някои творчески личности, пряко свързани в извадата си с Румъния, сега са вплетени и обобщени на фона на цялостния процес на Българското възраждане, преплетен в своята обективност с нашата северна съседка. Огромният фактически материал, залегал в

основата на изследването, както и използваният научен апарат — 159 заглавия за I част и 178 за II част — подчертават обхвата на труда. На 300 страници в строг исторически аспект авторът разгъва българската политическа, икономическа и културна история от края на XVI в. до Освободителната руско-турска война (1877—1878). Макар че в предговора се подчертава, че изследването е предназначено за румънския читател, който отчасти е запознат с този важен проблем и най-вече с румъно-българските културни връзки през XIX в., оказва се, че страниците за Българското възраждане под перото на К. Велики имат по-широк адресат. Те са пръв опит за цялостно разкриване на една напрегната епоха и за двата народа — българският се бори за национална независимост, румънският отстоява правото си за единна държава. В духовните и политическите контакти те все повече са се сближавали, обединявали са волята си за свобода, взаимно са се подкрепяли. В този смисъл, тръгвайки от тази изходна точка, Велики мотивира и заглавието на труда си. Известно е, че Възраждането е свързано със Западна Европа (предимно и най-рано в Италия), и то от XV в., когато се разлага феодализмът и се формира ранното буржоазно общество. Процесът на Възраждането в балканските страни има своя специфика, свързана с турското господство — оттам и ролята на буржоазията в националноосвободителните борби. Като следствие на тези борби в първата половина на XIX в. на Балканите се появяват автономна сръбска държава, независима гръцка държава и най-накрая — автономна българска държава. Авторът подчертава, че всички тези борби на зараждащата се буржоазия в другите страни на Балканите водят до икономически и социално-политически промени и в българските земи, които от своя страна преживяват „истинска интелектуална и художествена революция, промяна на възгледите за живота на българското общество“. Една от формите на антиотоманската борба на Балканския полуостров е емиграцията (Гърция, Румъния, Русия) и „наред с останалите в родината емигрантите от тези центрове са дали своя принос — изключително важен, в политическото и културното възраждане на победеното отечество“. „В тази ситуация Румъния, която преследва премахването на турската зависимост и която в продължение на векове е давала подслон на българските емигранти и винаги е подпомагала антиотоманската борба на народите от Балканите, оказва прием на българските революционери, разрешава създаването на някои български организации и дава свобода на някои политически действия против турците на нейна територия, подпомагайки ги напълно.“ Поради факта, че след обединението си Румъния става център на революционното българско движение, което издава вестници и печата прокламации, подготвя чети за пре-

минаване „отвъд Дунава“, ръководи националноосвободителната борба в България, тя обективно исторически се свързва с Българското възраждане. В подкрепа на тази мисъл като мото на труда са взети извадки от изказвания на държавните ръководители на двете страни — Н. Чаушеску и Т. Живков. „Не мога... да не припомня с дълбока благодарност за гостоприемството, което румънският народ е оказвал на нашите революционери от периода на Възраждането — пише Т. Живков, — ва борците за национално освобождение на българския народ, на Раковски и Каравелов, на Ботев и Левски, на четите на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, Панайот Хитов и Филип Тотю, които бяха сформирани и въоръжени на румънска територия, за да минат тихия бял Дунав и да дадат живота си за свободата на България.“ Към мисълта на Н. Чаушеску, че приятелството и румъно-българското сътрудничество има дълбоки корени, вплетени в историческото ни минало, за което разказват историческите хроники, проф. К. Велики прибавя изследването си „Румъния и Българското възраждане“.

Така навлиза в същината на проблема К. Велики още в I част, където търси тесните връзки на българските царе с румънските (Иван Александър и Матей Басараб, Николае Александру и Иван Срацимир); в борбата си срещу турското нашествие те не само се съюзяват, но и сродяват, макар че поробителят се оказва по-силен от тях. През цялото многовековно робство на българския народ независимо от формите на борбата (хайдуството и въстанията) Румъния е била първият пристан и убежище на прокудените. Румънските владетели, като се започне от Мирча чел Батрън, който в 1406 г. след срещата си със Сигизмунд в Унгария провежда експедиция и освобождава временно Силистра от турците, а Янку от Хунедоара, който в 1443 г. провежда кампания на юг от Дунава и се радва на помощта на българите, а Михайл Витязул, който в 1594—1595 г. провежда своите обсади на Свищов, Никопол и стига до Силистра, а Матей Басараб, който дава широк израз на благоразположението си към българите, особено към тези от Чирпорец, и се стигне до Шербан Кантакузино и Константин Брънковяну — всички те бележат вековната традиция, която свързва двата народа. „Ролята, която влашките князства и после Румъния играят в борбата за освобождение на България — пише авторът, — не започва с Българското възраждане, а много по-отдавна. По време на Възраждането тя стига до своя апогей в политическо и културно отношение.“ Като не изпуска да подчертае вековната надежда на българския народ по отношение на „дяло Иван“ — т. е. Русия, К. Велики обосновава заселването на цели компактни маси от българи във Влашко и Молдова след известните репресии и турските издевателства, след неуспешни опити

за въстания и отмъщения по пътя на хайдутството. Наред с това се очертава и социално-икономическата обстановка в България през втората половина на XVIII в., развитието на занаятчийството и градовете, на търговията, за което френският консул в Солун Cousinery след посещението си в Тракия пише: „Ако някой от раята (християните) успее с качествата си чрез търговия или занаятчийство да се издигне над съгражданите си, рядко може да се радва на богатството си. Най-доброто нещо, което може да направи, е да напусне страната си.“ „И много търговци постъпват така — обобщава К. Велики, — тръгвайки на север от Дунава.“ С неудържимия процес на разрушаване на азиатския феодализъм в българските земи започва и още по-неудържимият устрем на народа към свободата, която векове им е отнемана, но надеждата за нея никога не е угасвала. Авторът очертава величествената фигура на Паисий Хилендарски, който като ярък факел осветява прехода между две епохи и буди съзнанието на своя народ, поставяйки началото на Българското възраждане. С широко познаване на историческите и икономическите процеси, на закономерностите на времето в двете съседни страни румънският учен проследява причините за емиграцията в Русия и Румъния, условията за живот и земите, които получават там българските емигранти. Велики прави съпоставка между градовете, от които идват българските емигранти (Сливен, Котел, Ямбол, Карнобат и др.), и градовете, в които се заселват (Плоещ, Питеш, Слатина, Бузю, Браила и др.). Сред местното румънско население и емигрантите от други националности (сърби) българските занаятчии, градинари и търговци се приспособяват бързо, излизат се и забогатяват. „Ако занаятчиите и търговците — пише авторът — се приспособяват бързо към икономическия живот на страната, българите-интелектуалци тук намират културна среда и възможности за дейност, която не би могла да се сравнява с тази в поробеният им отечество.“ Началото на борбата по „културен път“ да се помогне за освобождението на България в Румъния започва от Софроний Врачански, Васил Ненович, Атанас Кипиловски, Иван Селимински, Петър Берон, докато се стигне до титаните на перото от ранга на Ботев и Каравелов. Във връзка с това е очертана картината на културния живот в Румъния през този период — образователно дело, книгопечатане, библиотеки, които, макар и да са започнали бързото си развитие, също страдат от силното влияние на гръцкото духовенство. В този смисъл борбата е била обща и в много отношения плодотворна. Един интересен момент от изследването подчертава тази мисъл: „Ако държим сметка за политическата атмосфера, за румънския културен подем, за противоотоманското национално движение — фактически след 1821 г. Влашко и

Молдова отново се радват на широка автономия — тогава можем лесно да разберем какъв е приносът на българската емиграция във Влашко към културното и политическо възраждане на българския народ... Емигрантите във Влашко са могли да видят със собствените си очи как отстраняването на фанариотите-владетели след 1821 г. или широката автономия, получена с Одринския мирен договор, са били постигнати чрез борбата на румънското национално движение. И това, както и румънските културен подем са създали също така модели, които и те са могли да следват, приспособявайки ги, разбира се, съобразно своите нужди.“ Велики посочва влиянието и на разнонационалната емиграция, особено в Букурещ, където се оформя и най-големият център на българското революционно националноосвободително движение. Интересен момент в изследването е този за участието на българи във въстанието на Тудор Владимиреску, в Руско-турската война от 1828—1829 г., което свидетелства за българския дух, за нагласата му не само да се поучава, но и сам да бъде пример, когато има възможност да се разгръне и прояви. Много точно и обосновано К. Велики разглежда разцеплението сред българската емиграция, отношението на едрите търговци от Влашко към борбата на своя останал в робство народ, както и многото неуспешни въстания в България, каквито са Величковата завера, Нишкото въстание от 1841 г. и особено трите браилски бунта от 1841—1843 г. Все на този автор се дължи вече цитираният в началото труд за историческите Браилски бунтове, в които се появява легендарната фигура на Георги Македон, бъдещия Г. С. Раковски, на Васил Вълков и капитан Татич, в който е събран и изследван огромен материал от букурещките съдебни архиви: „Всички тези движения не успяха и не можах да успеят, понеже българската емиграция във Влашко не беше единна и проблемът за освобождението на България беше разглеждан съобразно класовите интереси на различните социални прослойки... Революционните бунтове в Браила от 1841—1843 г. обаче представляват крачка напред в съзряване на политиката на българската емиграция във Влашко.“

От марксистко-ленинска гледна точка е разглеждан въпросът и за буржоазнодемократичната революция в Румъния от 1848 г. и за участието на българи в нея, какъвто е случаят с Николае Ненович, един от българските комисари на революцията, колегата на Н. Бълческу от училището „Святий Савва“ и негов близък приятел, както и включването на Окселе Мари и Окселе Телега (където е бил на заточение Васил Вълков с останалите българи) заедно с Излаз и Букурещ като първи огнища на революцията. Между имената на българите в румънската революция К. Велики отбелязва К. Мустаков, А. Неделко-

вич, Н. Пенчович, А. Добрович и др. Когато през август 1848 г. едната буржоазия се оплаква до султана, че Сюлеймен паша, който е бил изпратен от Портата да възстанови стария режим, фактически легализира революционното правителство, в „Memoirul“, написан на френски, между другото се казва, че „между търговците от Букурещ, които участваха в тази революция, българите са тези, които съставляваха мнозинството с несъмнената цел да установят тук началото на един мост в полза на тяхната страна, . . . че първият акт на милосърдие от страна на временното правителство беше освобождението от тъмниците на българите, арестувани, че са искали да разбунтуват своята страна против Високата порта.“ Огнят на „комунизма и революцията“, както се казва по-нататък, е оприличен на рак, който ще погълне Отоманската империя, щом го оставят да се разгори и в съседните страни (т. е. България — Сн. Н.), тъй като той се поддържа от огромно мнозинство българи. И макар че и Видинското въстание от 1850 г. не успява поради много обективни причини, Възраждането в България върви бурно и неудържимо напред. Велики се спира на борбата срещу фанариотите в страната и извън нея, на личностите на Неофит Бозвели и Илиарон Макариополски, особено на Софроний Врачански, на Райно Попович, Христати Павлович и В. Априлов, на всички борци за „модерното“ българско училище, за просвета и книжнина. Много задълбочено е разгледана дейността на П. Берон в румънските княжества и създаването на Габровското училище, приносът на Юрий Венелин за Българското възраждане, печатането и превеждането на книги, началото на българската журналистика. „Впечатлява в този период, т. е. в третото десетилетие на XIX в., големият брой на българите-интелектуалци, които се установяват в Букурещ и изобщо във Влашко“, подчертава Велики. Имената на Н. Пиколо и Ив. Селимски са записани в развитието и на румънската научна мисъл — най-вече медицинската.

В труда „Румъния и Българското възраждане“ особено място е отделено на българската архитектура и живопис, което говори за много широкия обхват на изследването. Специално се разглеждат „часовниковите кули“, църквите, „архитектурният комплекс Рила“ (най-подробно разгледан), „установките“ от Пещера, Браилово, Търново, живописните школи и бележитите „кърпачи-памятници“ на една наистина „възраждаща се епоха“ в Арбанаси, Копризница, Трявна, Дряново, великолепната българска дърворезба, живописната школа в Самоков и Банско, лозящата каноните четка на Захари Зограф. Наред с това духовно обновяване върви в своето развитие и революционната борба, която издига за свои водачи изключителните фигури на Г. С. Раковски и Хр. Ботев. На Раковски авторът отделя много място във връзка с журналистическата му и революционна дейност, както и на близостта му с М. Когалничяну и Б. П. Хашдеу. Четническата тактика на Раковски бележи поврат в бор-

бата на българската емиграция, макар печалният край на Х. Димитър и Ст. Караджа, неуспехът на Ф. Тотю и П. Хитов да сачат и нейните недостатъци. Този период, т. е. след Кримската война, е „реставриран“ в политически и културен аспект с обективната преценка на румънската действителност, от една страна, и, от друга — на променената картина в средата на българската емиграция. Съществуващият разкол между „младите“ и „старите“ все повече се преодолява в името на свободата, понякога с жестоките мерки на насилието и своеволието, но как иначе поробена България щеше да обрне световното внимание върху себе си, ако не с дръзновението на личности като Ботев. Обективният поглед на Велики рисува този пламенен революционер, както и Лески, както и Каравелов, с много пристрастие, за което цитира и един от най-близките приятели на Ботев — К. Доброджану-Геря: „Знаех, че Хр. Ботев в това време беше погълнат от подготовката на своята чета за заминаването ѝ в България и го познавах като един голям поет, публицист и български революционер. . . Спомням си как го изпратих, когато замина с четата си за България, спомням си и каква голяма болка ми причини неговият трагичен край.“ К. Велики се спира и на ехото, което се разнася след безпримерния подвиг на Ботев, проследява Априлското въстание от 1876 г. и Освобдителната руско-турска война от 1877—1878 г. с епичните боеве при Гривица и Плевен, където наред с русите и българите героично се бият и румънските войници.

Трудът „Румъния и Българското възраждане“, който съдържа и 24 черно-бели и 4 цветни илюстрации, завършва с изводи, между които са и редовете: „Естествено е Румъния, която също е преследвала отхвърляне на турската зависимост, да подпомогне българското революционно движение за национално освобождение, което след 1862 г. има за политически център Букурещ. . . Акопомним, че от тяхната среда (на българската емиграция — Сн. Н.) тази от Румъния е играла една от най-важните роли, тогава можем да си дадем сметка и за важността, която е имало политическото и културното Възраждане на България.“

Тези най-общи бележки върху научния труд на проф. К. Велики очертават и неговата важност в развитието на българо-румънските културни и научни връзки. Те са съществен принос в един момент, когато дружбата и сътрудничеството между нашите две страни се развиват в особено благоприятна светлина, когато България отпразнува през 1981 г. своята 1300-годишнина от съществуването си като държава. В този смисъл изследването на румънския историк със своите подчертани научни достойнства е не само поглед към героичното минало на България, но и към нейното мирно добросъседство днес, към нейното бъдеще, в което винаги ще присъствуват признателността и братските чувства към съседния на нас румънски народ.

SOMMAIRE

60 ans de la fondation de l'URSS

Félix Kouznétzov (Moscou) — Conclusions non définitives	3
Vassil Kolévski — Maxime Gorki — théoricien du réalisme socialiste	30
Margarita Raïnova — L'interprétation artistique de l'image d'Emélian Pougatchov dans la littérature russe soviétique	38
Tontcho Chéïtanov — La prose de Vassily Choukchine et les traditions de la littérature russe classique	55
Margarita Kanazirska — Du problème relatif au style épique des romans „Ivan Kondarev“ d'Emilian Stanev et „Sur le Don paisible“ de Mikhaïl Cholokhov	69

Profil

Christo Stéfanov — Guéorgui Djagarov	89
Dimitre Tanev — Slav Chr. Karaslavov	97

220 ans de la création d'„Historia slavianobolgarska“

Mikhaïl Kolarov — Païssi, moine de l'Athos et Zachari Orpheline	102
---	-----

Communications scientifiques

Giéorgui Văltchev — Présence de la littérature estonienne chez nous	124
---	-----

A travers la presse étrangère

Lu dans les revues littéraires d'Allemagne Démocratique, d'Autriche, de France et d'Italie	128
--	-----

Revue

Sergheï Raïkov — „Le roman bulgare après le Neuf septembre“ par Tontcho Getchev	135
Lubomir Stamatov — „Dimitre Talev“, par Alexandre Spiridonov	141
Snéjina Nicolova — La Bulgarie présente dans les intérêts scientifiques de Constantin Vélki	144

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБ-
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИША-
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52,
бл .9, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1982
с/о Jusautor, Sofia

Технически редактор *К. Иванова*

Коректор *Св.*

Дадена за набор на 20. IX. 1982 г.

Подписана за печат на 25. XII. 1982 г.

Формат 70

Печатни коли 9,25

Издателски коли 11,99

Тираж 1640

Изд. мн.

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“

Поръчка № 463